

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN Studies

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 5 Sayı/ISSUE 9 Yıl/YEAR: 2022

Alındı/RECEIVED: 25-05-2022 – Kabul/ACCEPTED: 18-06-2022

Musevilerin Yılbaşı Bayramına Simgesel Bir Yaklaşım: Antakya’da Roş Aşana

A Symbolic Approach to the Jewish New Year: Rosh Hashanah in Antakya

Kadriye ŞAHİN¹

Abstract

Jews are one of the communities that have lived in Antakya for many years. The aim of this research is to analyze the rituals of the Jews living in Antakya with a symbolic approach in the context of their time perception and beliefs. Religious festivals are rituals framed by rules around many symbolic traditions maintaining religious identity and drawing boundaries with the other. Rosh Hashanah is the Jewish New Year’s Day and is celebrated in the second week of September. The start of a new year includes a number of symbolic behaviors and consumption traditions that are obligatory in this festival. In this study, in which the field research method

Öz

Museviler uzun yıllardır Antakya’da yaşayan cemaatlerden birisidir. Bu araştırmanın amacı Antakya’da yaşayan Musevilerin zaman algısı ve inançları bağlamında simgesel yaklaşımla ritüellerini analiz etmektir. Bayramlar dini kimliği sürdüren, öteki ile sınırları çizen simgesel birçok geleneğin etrafında kurallara bağlanmış ritüellerdir birisidir. Roş Aşana Musevilerin Yılbaşı Bayramı olup, eylül ayının ikinci haftasında kutlanır. Yeni bir yıla giriş bu bayramda yapılması zorunlu olan simgesel birtakım davranış ve tüketim geleneklerini içinde barındırır. Alan araştırması yöntemi kullanılan çalışmada, katımlı gözlem ve derinlemesine

¹ Kadriye ŞAHİN, Dr. Öğrt. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Antropoloji Bölümü, sahinkadriye@gmail.com, Orcid: 0000-0003-1139-8213

was used, the findings obtained by participatory observation and in-depth interview techniques were tried to be described with a symbolic approach. The relations between religion and food are revealed through the functions of sacred or taboo foods and beverages which are considered sacred by the community. These communities transform foods and beverages into a taboo or sacred field in line with their religious beliefs and practices. This field is created by re-attaching symbolic meanings to foods and beverages in the light of religious beliefs and practices. The symbolic meaning network of foods and beverages consists of the formation of cultural memory through religious communities, holy books, religious leaders, and oral traditions and of making them objects of religious rituals. In conclusion, it can be said that the religious identities of the Jews living in Antakya and the symbolic bond they establish with food is extremely important in maintaining the "Judaism" identity.²

Keywords: Antakya, Jews, Rosh Hashanah, Symbol, Ritual

Giriş

Akdeniz Bölgesinin en doğusunda yer alan Hatay ilinin merkez ilçesi olan Antakya, Amik Ovasının verimli toprakları ile Asi nehrinin iki yakasına kurulan bir kenttir. Paleolitik dönemden itibaren sürekli iskân edilen Amik Ovası ve Asi Deltası Amurru, Hurri-Mitanni, Hitit, Arami, Asur, Babil ve Pers egemenliklerinin ardından Helenistik Seleukos ve Romalılar tarafından yönetilmiştir. Hatta Kuruluşundan itibaren stratejik konumu sahip olan Antakya (Antiokhei), Romalılar döneminde

görüşme teknikleri ile elde edilen bulgular simgesel bir yaklaşımla betimlenmeye çalışılmıştır. Din ve yemek arasındaki ilişkiler cemaat tarafından kutsal veya tabu olan yiyecek ve içeceklerin işlevi üzerinden ortaya konmuştur. Bu cemaatler dinsel inançlar ve uygulamalar doğrultusunda yiyecek ve içecekleri tabusal veya kutsal bir alana dönüştürmektedir. Bu alan dinsel inançlar ve uygulamalar ışığında yiyecek ve içeceklere yeniden simgesel anlam yüklemekle oluşturulmaktadır. Yiyecek ve içeceklerin simgesel anlam ağı, söz konusu dinsel cemaatler, kutsal kitaplar, dini liderler, sözlü gelenekler aracılığıyla kültürel belleğin oluşmasından ve dinsel ritüellerin birer nesnesi haline getirilmelerinden oluşmaktadır. Sonuç olarak, Antakya'da yaşayan Musevilerin dinsel kimlikleri ve yiyecekler ile kurdukları simgesel bağın "Musevilik" kimliğinin sürdürülmesinde son derece önemli olduğu söylenebilir.³

Anahtar kelimeler: Antakya, Museviler, Roş Aşana, Simge, Ritüel

² In this study, the unpublished PhD Thesis titled "The role of holy and taboo food and drink in the formation of religious identity: Antakya case" which was written by Kadriye Şahin was used.

³ Bu çalışmada, Kadriye Şahin tarafından hazırlanmış olan "Dini Kimliğin İnşasında Kutsal ve Tabu Olan Yiyecek ve İçeceklerin İşlevleri: Antakya Örneği" başlıklı yayınlanmamış Doktora Tezinden faydalanılmıştır.

dünyanın dört büyük merkezinden birisi haline gelmiştir (Pamir, 2009, ss. 273-274).⁴ Romalılardan sonra Bizansların hâkimiyet alanına giren bölge, Memluklerin egemenliğine geçer. 1516’da Yavuz Sultan Selim’in Mısır seferi sonucu Osmanlı egemenliğine girmiştir. 1918 yılında Fransızlar işgali altındaki kent 1938 yılında bağımsız Hatay devleti olarak karşımıza çıkar. Son olarak 1939 yılında Türkiye Cumhuriyeti sınırlarına dahil olmuştur. Bulduğu coğrafi konum, çevresel koşullar, bir geçiş noktasında olması ve farklı tarihlerde ticaretin merkezi olması nedenlerden dolayı Antakya’nın hem önceki dönemlerde hem de günümüzde sosyal yapı, iktisadi faaliyetler, din ve inanç, kültür açısından farklı toplulukların bir arada yaşama deneyimini edindiği söylemek yanlış olmayacaktır. Günümüzde Museviler, Hıristiyanlar, Sünniler ve Arap Alevilerin yaşadığı kentte farklı etnik kökenden topluluklar bir arada yaşamaktadır. Bu araştırmaya konu olan Museviler/Yahudiler, kendilerini Arap Yahudi etnisitesine mensup olarak tanımlayan cemaattir.⁵ Yapılan bu çalışmada açıklık getirilmesi gereken noktalardan birisi isimlendirme sorunsalıdır.

Musevilik veya Yahudilik kavramsal açıdan farklı bazı nüanslara sahiptir. En genel durumuyla, Yahudiliğin daha çok etnik bir grup olarak “Yahudi” etnisitesine mensup olanları kapsarken, Museviliğin ise inançsal yönü ön plana çıkarılarak etnik vurgu kısmen muğlaklaşabilir. Yapılan çalışmaların çoğunda, Musevi, Yahudi veya Yahudi/Musevi isimlendirmesi bir arada kullanılmaktadır.⁶ Bu çalışmada her iki kavram kullanılmıştır. Arap Yahudi olarak kendilerini ifade eden cemaat mensupları, aynı zamanda Musevi olduklarını da vurgularlar. Ayrıca, Türkiye’deki Yahudiler kendilerini “Musevi” olarak adlandırırlar. Türk Musevi Cemaati, Türkiye Musevileri Hahambaşlığı gibi kurumların isimlerinde görüldüğü üzere formal durumlarda tercih edilen Musevi söylemidir. Yazılı kaynaklarda veya cemaat mensubu kişilerin söylemlerinde hem Musevi hem de Yahudi söylemleri zaman zaman birbirinin yerini ikame eder ancak vurgulanmak istenen dinsel kimliktir. Din, insanlarda var oluşun genel düzeninin algılanışını düzenleyerek ve bu algılayışları ruh halleri ve dürtülerin eşsiz şekilde gerçekçi görüldüğü; gerçeğinin bu tarz bir atmosferle kaplayarak güçlü, nüfuz eden ve uzun süreli ruh halleri ve dürtüleri oluşturmak amacıyla işleyen simgeler sistemidir (Geertz, 1975, s. 90). Atay’a (2004, s.21) göre ise, din, toplumsal olarak kabul edilebilir davranış ve tutumları teşvik ederek, toplum için doğru davranışı idealize eden, öneren, aksi bir davranış olduğu zaman hoş karşılamayarak toplumsal düzeni sürdüren dolayısıyla

⁴Antakya, tarih boyunca önemli depremlere maruz kalmış ancak iklim ve topoğrafya açısından verimli olması nedeniyle nüfus açısından cazibe merkezi olmuştur (Üçeçam-Karagel, 2018a, s.94). Tarihi kaynaklarda Orantes olarak bilinen Asi nehrinin etrafında kurulan eski Antakya, nehrin verimli sahasından ve aynı zamanda ticarete açık bir alan olması, tarih sahnesinde sürekli güç mücadelesine sahne olmuştur (Üçeçam-Karagel, 2018b, s. 336). Antakya’da Asi Nehrinin ismi ile ilgili detaylı bilgi için bkz. (Yıldırım, 2017, s. 77-88).

⁵ Antakya’da Arap Yahudi Cemaati ve göç süreçleri için bkz. (Oflazoğlu, 2017, s. 179-195.). İsrail’in göç politikası için bkz. Kahraman ve Duzcu, 2021, ss.2 29-255. Magemizoglu Antakya Yahudilerinin kendilerini Arap Yahudileri olarak tanımladıklarını ve İskender’den buyana Antakya’da yaşadıklarını (2021, s.39) belirtir.

⁶ Antakya’da cemaatin Hatay Musevi Cemaati Vakfı Başkanı Cenudioğlu basın mensuplarını Antakya Musevi Havrası’nda kabul etti ve özenle muhafaza ettikleri nadide Tevrat’ın görüntülenmesine izin verdi. 25 Mart 2022 tarihli. <https://www.muhalif.com.tr/haber/antakya-musevi-havrasindaki-500-yillik-tarihi-tevratin-ozel-acilisi-44042> Erişim tarihi: 15.04.2022. “Antakya Musevi Havrasının 270 yıllık olduğunu, bu kentteki mevcudiyetlerinin takriben 25 asır öncesine dayandığı anlatılır”. 14.09.2017 <https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/hatay-mozaigninin-en-guzel-taslarindan-biri-40579080> Erişim tarihi: 15.04.2022) “Ben Antakya Musevi Cemaati Vakfı başkanım”.Henri Çiprut 26.06. 2016 <https://www.avlaremoz.com/2016/06/26/hatay-musevi-cemaati-vakfi-baskani-saul-cenudioglu-filistinden-geldik-23-asirdir-buradayiz/> (Erişim tarihi: 15.04.2022)

uygun olanı belirleyen bir ahlak sistemidir. Genel olarak Yahudiliğe kısaca bir bakmak gerekirse, öncelikle kitaplı bir din olduğu ve oldukça külliyatlı bir geleneğe sahip olup, bu geleneğin yüzyıllar boyunca yeniden yorumlanarak yazıya aktarıldığı (Eliade, 2003, s.204) bilgisiyile başlamak uygun olacaktır. Musevilik Sami-İbrahimi gelenekten gelir ve Museviliğe mensup olanlar Yahudi, İbrani ve İsrailoğulları gibi isimlerle anılırlar (Filiz, 2019, s. 10). İsrail Krallığının tarihi, İbrahim’in Keldaniler’in Ur Şehrinden çıkıp Kenan memleketine gelmesi ile başlar. Kenan diyarında bir kıtlık yaşanması sonucu Mısır’a göç etmek zorunda kalan İsrailoğulları, buradaki günlerinin ardından Musa liderliğinde Kenan diyarına geriye döner (Ay, 2011, s.2). Yahudi ismi Babil sürgünü sırasında Babilliler tarafından Yahuda kökenli olduklarını ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır (Aydın, 2004, s.13) Bu noktada Musevilik kitaplı bir din ve aynı zamanda sürgün bir yaşamın sonucunda ortaya çıkan bir geleneğin toplamıdır.

Musevilerin Kutsal Kitabı olan Eski Ahit üzerine farklı görüşler bulunmaktadır. İÖ 586’daki Babil sürgününden önce Peygamber Yeremya ve Kâtibi Baruh Babil İbranilerin gelenek ve yasalarını derleyip düzenler, dinsel gelenek Eski Ahit’in ilk beş kitabını Musa’ya atfettiğini, günümüzde bazı bilim çevrelerinde hahamlık geleneğinin bir araya getirilmesinden oluştuğu, son olarak İÖ 6. yüzyıl sonunda Babil sürgününden dönerken Ezra tarafından yapılmış daha geç tarihli bir derleme olarak görme eğilimdedir (Suano, 2005, s. 97). Tora’nın kanonlaştırılmasıyla ilgili çeşitli çalışmalar vardır. Yahudi tarihi üzerine araştırmalar yapan H. Graetz Ezra’nın⁷ bu süreçte etkin olduğunu ve MS 5. yüzyıl başında kanonizasyon sürecini tamamladığını belirtir (Graetz, 2009).⁸

Yahudilik sürgün, kurtuluş ve fetihle ilgili bu kültürel deneyimlerden oluşur (Meijers, 1987, s.604). Tüm bu deneyimler yazılı ve sözlü olarak nesilden nesile aktarılarak bir kimlik bilinci ve aidiyet duygusu yaratılmıştır. Tora ve haham ikiliğinin Rabbanî geleneğe dönüşmesi, 1948 yılında Orta Doğu’da bir İsrail devletinin kurulmasına kadar dünyanın farklı bölgelerine dağılmış cemaatin yerel geleneksel uygulamalarda farklılık olsa dahi genel geçer temel kurallara sıkı sıkıya bağlılıkla hayat bulmuştur. Musevilik, bir toplumun yüzyıllar boyunca yaşadıklarının bir kitap ile somutlaştırılmasından oluşan bir dindir demek yanlış olmayacaktır. İster basit isterse grift olsun bütün bilinen dinler ortak bir özellik gösterir; “kutsal” (sacred) ve “din dışı” (profane), bir ayın kutsal olabilir ve gerçekte bir dereceye kadar da olsa kutsallık içermeyen hiçbir ayın yoktur (Durkheim, 2005, ss. 55-56). Musevilikte de kutsal olan ve olmayan şeyler ritüelin içinde saklıdır. Geertz’den hareketle simgeler, Atay’dan hareketle toplumu bir arada tutan ortak doğrunun kesiştiği alan olan ritüeller hem seküler tarafı hem de ayinsel boyutuyla Yahudiliğin törelerini oluşturmaktadır. Dini ritüeller kimliği sürdüren ve cemaat içindeki ilişkileri güçlendiren simgesel ağlardır (Şahin, 2010). Çoğu zaman ritüeller zaman, yasa ve mutfağa dair

⁷ Ezra’nın Yahudilikle ilgili yaptığı çalışmalar reform niteliğindedir. Reformlardan bazıları şunlardır: Rabbanî gelenekte Musa’dan sonra “İkinci Musa” olarak kabul edilen Ezra, Yahudilerin din ve toplumsal hayatla ilgili işlerini yürütmek üzere peygamberler, kâhinler ve ileri gelenlerden oluşan 120 üyeli Knesset Ha-Gadol 73 (Büyük Meclis) kurmasıdır. Büyük Meclis: Tevrat’ın tespiti ve kanonize edilmesi; ritüel ve sinagogla ilgili kuralların tespiti; Yahudi takviminin oluşması vb. uygulamaları Yahudilikte başlatmıştır (Kurt, 2007, ss. 225-230).

⁸ Assmann “kanon” kelimesinin Sami kökenli olduğunu, Grekçe kullanımının İbranice içeriği ile paralel olduğunu, kelimenin anlamında çeşitlik oluştuğunu söyler (2001, s.110). Kelimenin temel anlamı, somut ve mecazi anlamları da içeren “ölçü, kural, norm, örnek, kriter” olarak kabul edilebilir (Anar, 2013, s.42).

alguların aynı anda bulunduğu noktalar. Burada açıklanması gereken diğer nokta ise konuyla bağlantılı olarak mutfağa dolaysıyla yemeye dair alandır.⁹

Antropolojide, gıda grup ve kimliği ilişkisi, diğer gruplarla ve tanrıyla olan ilişkiyi anlatan bir araç olarak görülmektedir (Mennel ve ark. 1992, s. 33). Anderson, toplumların yiyeceğe ilişkin geleneklerini anlayabilmek için tarihsel boyutu ve her yönüne değinmek gerektiği ve bir toplumu bir arada tutmak için yemek, duygusal anlamda dini ayin ve kutlama faaliyetleri içerisinde herkesi kucakladığını (2005, s.7, 154) söyler. Museviler ’de kimliğin koruyucusu, aidiyetin ifadesi ve kabul görmenin temel taşlarından olan yiyecekler/yemekler ritüellerin merkezinde yer almaktadır. Bu ritüellerden birisi bayramlardır. Bayramlar bir cemaatin bütün üyeleri tarafından paylaşılan ve “insanlar, gruplar, mekanlar ve doğal görüngülerin bir bitişiklik ilişkisi içinde olduğu ve bu ilişkiyi tema ve ortak yakınlıklara dönüştürdüğü katılım aracılığıyla ortaya çıkan” (Tambiah, 2002, s.148) bir tür birlikteliğin simgeleridir. Musevi bayramlarının her biri geçmişteki bir olaya, olay anına veya yaşanmışlığa gönderme yapar. Roş Aşana bu bayramlardan birisidir ancak diğer bayramlardan farklı olarak Musevilerin inancında geleceğe açılan bir kapıdır. Roş Aşana Museviler için Yeni Yıl demektir, yeni bir yıla giriş, duaların Kabul edileceği, kaderin belirleneceği zaman dilimidir. Bu çerçevede, Musevi kimliğinin merkezinde yer alan ritüellerin simgesel bağlama nasıl taşındığı ve ritüelin aşamalarının neler olduğu Roş Aşana bayramı özelinde analiz edilmiştir.

Bir Ritüele Dahil Olabilmek: İçeride ama Dışarıda Olmak

Alan araştırması yöntemiyle yapılan bu çalışma Antakya’da yaşayan Musevi Cemaatinin Roş Aşana bayramı ritüeline dâhil olma sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Katılımlı gözlem, derinlemesine görüşme ve görsel belgeleme teknikleri ışığında elde edilen bulgular çalışmanın ana çatısını oluşturmaktadır. 2009 yılında farklı iki ailede ritüele dâhil olabilmek için uzun bir deneyim sonunda elde edilmiştir. Cemaat tarafından kabul edilmenin ve güven bağının oluşması için bazı aşamalardan geçmek gerekmiştir. Antakya Musevi Cemaati ile İstanbul’da yaşayan bir Musevi aracılığıyla bağlantı kurulmuştur, öncelikle Antakya Musevi Cemaati Başkanı ile Sinagog ’ta görüşülmüş Roş Aşana Bayramında cemaat mensubu olan bir kişide misafir olarak kabul görülmüştür (Şahin, 2010). Katılımlı gözlemin gerçekleştirildiği ailelerin her ikisinde de İstanbul’dan gelen haham ve eşi ile aynı masa paylaşmış ve bayram için hazırlanmış olan yemekler ve yiyecekler katılımcıların izni ile ve ritüele uygun olarak tüketilmiştir. Ritüele eşlik eden yiyecek ve içeceklerin masaya taşınmasında, sofranın hazırlanmasında ev sahibi aileye yardımcı olunmuştur. Bu durum katılımcı gözleminde içeride olmayı kolaylaştıran bir durum olarak değerlendirilebilir. Genellikle yemek üzerine çalışanlar çoğu zaman bilgi alacağı kişiler ile yeme geleneğini dolaysıyla da yaşamını paylaşır ve çalışma sürecine olumlu bir katkı olarak geri döner (Anderson, 2005, s.241; Tierney & Ohnuki-Tierney’in, 2012, s.117-118). Katılımcı gözlem sırasında bazen kısa notlar alınmış, derinlemesine görüşmeler ise ritüel zamanının dışında gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular ritüel esnasında çekilen fotoğraflar ve video kaydı ışığında yeniden gözden geçirilerek nitel bulgular gözden geçirilmiştir.

⁹ Mutfak geleneklerinin ortaya çıkmasındaki nedenler için bkz. (Şahin 2003, s.10; Türk ve Şahin, 2004, s.3; Şahin, 2010, s.2 ; Kutluay-Merdol, 2012, s.1).

Antakya Musevi /Yahudi Cemaatinin Tarihi

Antakya’da yaşayan Musevilere ilişkin bilgilere Helenistik Dönemin başlarından itibaren kaynaklarda yer almaktadır. Antakya’daki Yahudi cemaatinin diğer Doğu diaspora topluluklarının çoğundan daha sonra kurulmuş olup, tarihi I. Selevkos Nikator zamanına (MÖ 323 yılları) kadar uzanır (Kraeling, 1932, s.132). Seleukos Nikator (Seleukos I) Antakya’yı kurarken, Yahudi paralı askerler kendisine yardım eder ve böylelikle bazı ayrıcalıklar elde ederler (Eng, 2018, s. 268).¹⁰ O dönem için Antakyalı Yahudiler ortak bir işçi sınıfı statüsü ile Helenleşmiş ve çok tanrılı bir çevrede bir azınlık deneyimini paylaşmakta olup, yerel sinagoglarda farklı ideolojileri takip eden farklı Yahudi grupları da vardı (Eng, 2018, s. 270).¹¹ MÖ 188 yılında imzalanan Apameia Antlaşması ile başlayan süreç Yahudiler için bir kırılma noktası olarak kabul edilebilir. 188’de yapılan Apameia Antlaşması ile Seleukos Krallığı Küçük Asya’yı Toroslara kadar terk etmek ve Roma’ya savaş tazminatı vermek zorunda bırakılmıştır (Tekin, 1995, s. 116). Böylece Yahudilerin Romalıların nüfuzunu hissetmeye başlamıştır. “Seleukos Kralı Demetrios I Soter’in MÖ 150 yılında Suriye’de bir çatışmada öldürülmesinin ardından Aleksandros Balas, Seleukos Devleti’nin başına geçmiştir. Aleksandros Balas’ın Seleukos bünyesindeki Yahudi halka dini bağımsızlıklarını vermiştir.” (Yıldırım ve Temizkan, 2017, s.127). Yahudiler Antiochus Epiphanes yönetiminin Antakya’sında, uygulanan politikalar nedeniyle Makkabi isyanını başlatır ve daha sonra ismi Hannah olarak anılacak olan anne ve oğulları, muhtemelen Antakya’da, Yahudilikten vazgeçmeyi reddettikleri için öldürülür. (Zenner, 2000, s.34). Küçük Asya’daki Magnesia Savaşı’nda Seleukos Kralı III. Antiokhos’un Roma’ya yenilmesi Roma’yı Doğu Akdeniz Bölgesi’nde lider duruma getiren önemli gelişmelerden biri olmuştur. Hıristiyanlığı zayıflatmak isteyen Bizans İmparatoru Julianus (Julianus (361-363) Yahudilere tapınaklarını yeniden inşa etme sözü vermiş ancak vefat etmesi nedeniyle bu sözünü yerine getirememiştir (Theophanes, 1997, s.82). Pompeius’un MÖ 64/63’de Antakya’da bronz para bastırıldığı ve bu paralarda Antiocheia’nın “Metropolis” olarak gösterildiği kabul edilmiştir. (Edwell, 2007, s. 11-17). Roma Dönemi’nde, Malalas’ın aktarımlarına göre, Caligula Antiocheia’daki Yahudi halka geniş ayrıcalıklar tanımış ve bu durum iç isyanları tetiklemiştir. Tüm bu isyan girişimleri Antiocheia’da görevli Publius Petronius (MS 39-41) tarafından Yahudiler’in korunmasıyla durdurulmuştur. Yahudiler’in korunmasındaki temel amaç Jerusalem’de (Kudüs) çıkan büyük isyanın Antiocheia’daki yankılarını önlemek ve burada sağlanan Roma mutlak hâkimiyetiyle huzurun korunması olmuştur (Downey, 1961, s. 22). MÖ 31 yılında Roma İmparatoru olan Augustus döneminde Antakya’nın imarına ağırlık verilmiş ancak önceden Yahudilere verilen bazı imtiyazlar kaldırılmıştır (Downey, 1961, s.200-202). Bunun sonucu bazı çatışmalar olsa da cemaat bölgede varlığını korumaya devam etmiştir. Yıllar içinde göç almaya devam etmiştir. Örneğin, Museviler, 1009 yılında Fatımî topraklarını terk ederek Bizans İdaresi altındaki Antakya ve Laodikeia (Lazkiye) kentlerine sığınmışlardır (Jacoby, 2009, s.164). Osmanlılar Döneminde I. Selim’in (1512-20) Suriye,

¹⁰ Seleukos Nikator Antakya kentini M.Ö. 300’de Seleukos Krallığı’nın başkenti olarak seçmiş ve bu krali merkezi babası Antiokhus’a ithaf ederek, Antiocheia/Antiokheia olarak adlandırmıştır. (Yıldırım ve Temizkan, 2017, s. 127; Yıldırım, 2018, s.150)

¹¹ Mathews, Hellenleşme sürecine örnek olarak Yunan şapkalı altında egzersiz yapan Yahudi gençleri göstermektedir (1899, s.16-17).

İsrail ve Mısır gibi bölgeleri fethetmesiyle Kudüs, Şam, Antakya gibi yerlerde yaşayan köklü Yahudi aileler de İmparatorluğa dâhil edilmiştir (Shaw, 2008, s. 55).

Antakya’ya geçmiş dönemlerde gelen seyyahların yazmalarından Musevilere dair bazı bilgiler yer almaktadır. Tudelalı Benjamin 12. Yüzyılda Antakya’yı ziyaret ederek kentte cam işçiliği zanaatını yürüten 10 Yahudi’nin olduğundan bahseder (Benjamin & Petachia, 2013, s.40). Daramon, 16. yüzyılın ortalarında Antakya’dan geçmiş olup, çok az Yahudi olduğunu belirtir (Chesneau, 2012, s. 89). Aynı yüzyılda Antakya’ya gelen Gerlach (2007, s. 138), şehirde anlatılan bir hikâyeye dikkat çeker: “Halen yaşayan şimdiki Antakya patriği büyük bir toplantıda bir Yahudi ile din konusunda uzun uzun tartıştıktan sonra, her ikisi de inançlarının doğruluğunu kanıtlamak için zehir içmişler. Yahudi kısa süre sonra zehrin etkisiyle ölmüş, patrik ise hayatta kalmış”. 17. Yüzyılda şehre gelen Evliya Çelebi Asi nehrinin nasıl oluştuğuna dair anlatısında, Yahudi İzail’in Nil nehrinden su getirme çabasını mitsel bir anlatıma bağlar (Evliya Çelebi, 2011, s.37-38). Musevilerin ibadet mekanı olan Antakya’daki Sinagog 1830’larda kurulmuştur (Magemizoglu, 2021, s.34). Osmanlı dönemi Halep Vilayeti Salnameri’nde ve farklı kaynaklarda yıllara göre Musevilerin nüfusu sayı veya hane olarak verilmektedir. Örneğin 1813 yılında kentte 160-200 civarında da Yahudi azınlığın yaşadığı (Kara, 2004, s.46) bilinirken, 1908 Yılı Antakya Kazası Nüfus Cetveline göre 299 kişiden (Yılmaz, 2020, s.57) oluşan bir cemaattir. Osmanlı Devleti’nin son Hahambaşı Hayim Nahum Efendi (1873-1960), 1881-1886 yılları arasında Antakya’da İbranice olarak Talmud’u öğrendiği bilgisinden yola çıkılarak Antakya’nın o dönemde İbranice eğitimin verildiği bir merkez olduğu söylenebilir (Shaw, 2008, ss. 347-452). Yine 1898 tarihli Halep Vilayeti Salnameleri’ne göre Antakya Kazası’nda 1 Musevi İlkokul bulunmakta (Eskiocak, 2013, s.35), 1899 yılına ait kayıtlarda ise Antakya Musevi-Katolik Sevika Okulunda 50 erkek öğrenci eğitim aldığı (Kolutek ve Kalaycı, 2019, s.365) geçmektedir. 20 yüzyılın başlarında cemaatin nüfusu Halep’ten göç eden ve Hatay’da Yahudileri temsil eden Hahambaşı Efraim Kebudi’nin etkisiyle özellikle Hatay Cumhuriyeti döneminde kalabalıklaşır.¹² Hatay’da 1945 yılında Musevi cemaati mensubu 263 kişiden oluşuyorken 1965 yılında ise 195 kişi kalmıştır (Shaw, 2008, s. 452).

Tarihi ve yazılı kayıtlar ışığında Musevi Cemaatinin Antakya’da varoluş süreci hem tarihsel, kültürel, inançsal ve cemaatin nicel sayıları açısından verilmiştir. Günümüzdeki durumu ise farklı kaynaklarda özellikle nitel bulgular sonucu elde edilen verilerden oluşur. Bu bilgilerin çoğu halen kentte yaşamakta olan cemaat başkanı tarafından verilen bilgilere dayanmaktadır. 2009 yılında Antakya Musevi Cemaati’nden alınan bilgilere göre, tarihleri 2000 yıl öncesine kadar uzandığı, ilk olarak ticaret amacıyla Antakya’ya geldikleri, o dönemlerde 2000-3000 kişinin yaşadığı kentte, cemaatin 1950’lerde 600-700 kişiden oluştuğu belirtilir (Şahin, 2010, s.130). Diğer bir kaynakta cemaat üyelerinin atalarının Mısır’da esaretten kurtulan ve Bağdat’a kadar giden kavmin bir kolunun devamı olduğunu ve geçmişlerinin 2300 yıl öncesine dayanan, ve Anadolu’ya yerleşen ilk Yahudiler olduklarını söylemi (Oflozoğlu, 2017) geçmektedir. Antakya Yahudi Cemaati Başkanı Şaul Cenudioğlu nüfusa ilişkin şu bilgileri verir: “Yirminci yüzyılın başlarında, Antakya’daki Yahudi sayısı 1500 civarında olduğunu,

¹²Efraim Kebudi ve Antakya Cemaati için bkz Şalom Gazetesi, Dora NİYEGO 30 Haziran 2010 <https://www.salom.com.tr/arsiv/haber/75726/herkesin-anlatacak-bir-oykusu-var-dir-bir-donemler-antakya-yahudi-cemaati> (Erişim Tarihi: 05.06.2022). Dora Niyego, 30 Ekim 2008 <https://www.salom.com.tr/arsiv/haber/69784/antakya-seyahati-ve-yahudi-cemaati-hakkındaki-izlenimler> (Erişim Tarihi: 05.06.2022).

1948’lerde, İsrail’e yoğun bir göç yaşandığını 1980 öncesi, bazı nedenlerden dolayı, İsrail’e ikinci bir göç dalgasının olduğunu ve Antakya Yahudi nüfusunun 150 kişiye düştüğünü, 2008 yılında 38 kişinin yaşadığını belirtir”. Ağırlıklı olarak kumaş tüccarlığı yapan Museviler Kurtuluş Caddesi çevresinde ikamet ederler (Çetin, 2010, ss.217-218). Yahudilerin 2010 yılında, otuz sekiz kişi, 2015 yılında ise sadece 17 kişiden oluşan cemaatin ritüelleri Antakya cemaatinden sekiz, İskenderun’dan, bir ve İstanbul’dan gelen Rabbi’ye bağımlı olarak yapılabilmektedir (Ofrazoğlu, 2017). Antakya Yahudi Cemaatinin hayali bir siyasi topluluk olmayıp, Antakya’nın tarihsel ve politik koşullar altında yeniden şekillenen güçlü bir kimlik duygusuna sahip olduklarını (Magemizoğlu, 2021, s.42) söyler. Günümüzde cemaat 14 kişi kalmış durumda olup, Antakya şehir merkezinde birbirine yakın yerlerde ikamet etmektedirler.

Yahudiler/Museviler Şuan 5782 Yılında

Zaman, aylara bölünen, hayatı düzenleyen, gündelik hayatın sürmesini sağlayan ve geleceğe dönük planlar yapılmasına olanak sağlayan soyut bir kavramdır (Gell, 2000). Zaman denilen şey ister somut birtakım ölçümler ile belirlensin, isterseniz tümünden soyut bir dünyanın düzenlenmesi olsun hem tarihte hem de günümüzde toplumların hayatı düzenlemedeki algılarını belirlemiştir. Bu çalışmada da olduğu gibi araştırmaların çoğu yine insan tarafından düzenlenen kronolojiye göre eskinin zamanını bugüne taşımaya çalışır. Musevilerin algısı ile şekillenen geçmişten gelen yeni yıl geleneği de önceden belirlenen, ama günümüzde farklılığı ile sürdürülen bir zaman dilimidir. Antakya’nın tarihinin tanıklığında Museviler ile ilgili ortaya konulmaya çalışılan bilgilerden sonra Miladi takvime göre 2022 yılında olan çoğu toplumdaki farklı olarak Musevilerin şuan neden 5782 yılında olduğuna açıklık getirmek gerekir. Musevilerde ritüelleri belirleyen kendileri tarafından kabul edilen takvimleridir. Her ne kadar resmi olarak Miladi takvim kabul ediliyor görünse de kendi inanç ve yaşamsal döngülerinde kendi zamanları farklı işlemektedir. İlk İbraniler tarafından kullanılan takvim bir ay takvimi idi (Zeitlin, 1943 s.370). Whitrow, Musevilerin “zamanın kurucuları” olarak anıldığını söyler (1998, s.53). 13. Yüzyılda Yahudi din adamları ortak bir karar alarak, İbrani Takvimindeki yıl sayısının dünyanın yaratılışının sembolik tarihi ifade ettiğini ilan ederler (Alalu vd., 2001, s .195). Bu durumda ilk insanın yaratılışı, dünyanın yaratılışı ve bu bağlamda İbrahimi gelenekten gelen Museviliğin ortaya çıkmasının başlangıç noktasında topluluk tarafından kabul edilen başlangıçta birleşmiştir. Musevilerin kullandığı takvim 12 aydan oluşan bir yıllık bir takvim olup, ay isimleri sırası ile şunlardır: 1.Tişri 2.Cheshvan, 3.Kislev, 4. Tebeth, 5.Shebat, 6.Adar, 7.Nisan, 8.Iyyar, 9.Sivan, 10.Tammuz, 11. Abl ve 12.Elul (O’neil, 2001, s.118). Miladi takvime göre 1 Ocakta başlayan yeni yıl, Musevilerde yılın ilk ayı olarak kabul edilen Tişri (eylül-ekim) ayında önceden belirlenen bir tarihte başlar.¹³

Roş Aşana Bayramının zamanının belirleniminin bir dizi kuralı vardır Roş Aşana bayramının astronomik gözlemler ile belirlendiği zamanın bayram günü olarak kutlanmasına dair bilgi Eski Ahit’in Mezmurlar (81:3-4) bölümünde geçmektedir: “Yeni Ay’da, dolunayda, Boru çalın bayram günümüzde. Çünkü bu İsrail için bir kuraldır, Yakup’un Tanrısının ilkesidir.” Yeni Ay’ın durumunun doğru tespit edilmesi gerekir.Bu tespit edilemeyince yeni bir yılın başlayıp başlamadığı tespit edilemez. Bu durum

¹³ Tişri (תשרי), Latince’de Tishri, Akadça’da Taşritu veya Tişri diye geçmektedir (Çiftçi, 2019, s.119).

kutsal metinde şöyle dile getirilir: “Yeni ayda bedir vaktinde, bayramımız gününde boru çalın. Çünkü bu, İsrail'e bir kanundur, ve Yakubun Allahının hükmüdür. Bu İsrail için bir kuraldır” (Mezmun 81, 4-5). Yeni Ay'ın görülmesi ve bilginin doğruluğu denetçiler tarafından denetlenir. Burada süreç şu soru ile başlar: Tanıklar gördüler mi? Yeni hilali gördüklerini bildiren tanıkların, denetçiler tarafından bilinen (örneğin güneş boylamı ve eğimi ve ay boylam ve uzama, enlem ve sapma) gerekli astronomik bilgiler ışığında bilgileri sınanır, mahkemede verilen ölçüler talmudik ölçülerdir ve tanıklardan beklenti bu bilgiye sahip olmalarıdır (Wiesenberg, 1962, s.195-196).

Ay'ın hangi günde görüldüğüne göre yılın ilk ayı olan Tişri'nin ilk günü Roş Aşana (Yılbaşı) bayramı olarak kutlanır ve bu ilk gün kesinlikle Pazar, Çarşamba veya Cuma günü kutlanamaz (Zeitlin, 1943 s. 381-382). Bunun nedeni ilerleyen bölümde açıklanmıştır. Günümüzde Türkiye'de yaşayan Musevilere ait takvim İstanbul'da Hahambaşı tarafından, bir ekip ile hazırlanır ve Türkiye genelinde tüm cemaatin takip etmesi için dağıtılır. Matbu olarak basılan takvime elektronik ortamda da ulaşılabilmektedir. Bu takvim aynı zamanda Miladi takvimdeki zaman ile eşleştirilerek kullanıma sunulur. İçinde bulunduğumuz yıl Musevilerde 5782 ile 5783 yılına rastlamaktadır. Bu yıl Roş Aşana Bayramı 26-27 Eylül 2022 tarihine rastlamaktadır. Bir geçiş ritüeli olarak ele alınabilecek bu bayram Musevi kimliğinin zaman simgeselliğinin yanı sıra kader, liderlik, tatlılık, güç, toplanma gibi birçok durum ve olayın yiyecekler, içecekler ve diğer özel nesnelere ile simgelenmiş bir bayramdır. Bir sonraki bölümler ritüelin simgesel bağlamda bölümlenmesinden oluşmaktadır.

Dünya, İlk İnsan ve Yılbaşı: Roş Aşana

Roş Aşana ilk insanın ve dünyanın yaratılmasının zamanını simgeler (Zerbib-Kazes, 2007). Bu nedenle ilk olmak ile ilişkili olarak Musevi inancında önemli bir ritüel değere sahiptir. Toplumların ritüellere dair tutum ve alışkanlıkları tarihsel bir arka plana dayanır (Kasap, 2021, s.126). Bu ritüeller birden ortaya çıkan durumlar olmayıp, kurala bağlanmış genel kabulleri ve gelenekleri toplumun geçmişinden beslenir. Geçmişten geleceğe bir geçiş olarak ele alınabilecek ritüeller Van Gennep'ten hareketle bir yıldan diğer yıla geçiş, bir aydan diğer aya geçiş gibi zamansal döngüleri de içine alır (Gennep, 1999, s. 49-50). Turner'e (1974, s.54-55) göre ritüel, insan tarafından oluşturulan dinamik anlamı olan simgelerden oluşur. Yahudilerde yemeklerinin çoğu güçlü semboller içerir ve Ortadoğulu Yahudi kadınlara göre yemek pişirme, Yahudi takviminin ve yaşam döngüsünün özüdür ve aslında onu tanımlar (Sered, 1998, s.129, 134). Bunun dışında Musevi kimliğini simgeleyen, dini kanunların bütünü olan koşherdir, yiyecek ve içeceklerin hazırlanmasını ve tüketilmesine dair (Della Corta, Del Gaudio, ve Sepe, 2018, s. 2274) kuralları içerir.¹⁴ İlerleyen bölümler, Van Gennep'in geçiş dönemleri ve Turner'in ritüel simgeciliği bağlamında bir kimlik sınırı olarak Roş Aşana'nın aşamaları, yiyecek ve içecekler, davranışlar ve bunlara dair simgelerden oluşmaktadır.

¹⁴ Eski Ahit'in bazı bölümleri, özellikle de Levililer bölümü, koşher kurallarını yani yiyecek ve içeceklerin hazırlanmasını ve tüketilmesine dair kuralları içerir. Koşher kelimesi, Kaşrut, kaşer gibi kelimelerle de ifade edilir "Koşer" terimi, kelimenin tam anlamıyla "uygun", "mümkün" ama aynı zamanda "saf" ve Yahudilerin gözlemediği her türlü yemeği belirtmek için kullanılır (Della, Del Gaudio ve Sepe, 2018, s. 2274). Koşer (kashrus) diyet yasaları, Yahudilerin tüketmesi için hangi gıdaların "uygun veya düzgün" olduğunu belirler (Regenstein, 2020).

Gelecek Yılın Kaderi

Roş Aşana Bayramı bir geçiş ritüelidir. Bu bayram ile beraber yeni yıl başlar. Ayrıca Musevilere göre yargı günüdür. Roş Aşana'nın kökeni Babil'e dayanır ve o dönemde yılbaşı insanların kaderinin yeniden belirlendiği bir zaman olarak algılanmaktadır (Özen, 2001, s.203). Tanrının yargı günü olarak Tışri ayını seçmesinin nedeni Naftali Haleva tarafından şu şekilde ifade edilir: Tanrı bunu yaparken İsrail millerinin iyiliğini düşündü. Roş Aşandan evvel meyvelerin toplanması zamanıdır. Fakirlere tarlalardan “leket” (bahçelerden düşen ürün taneleri), “şiheha” (unutulan ürünler) ve “pea” (tarlanın veya bahçenin köşesi bölümleri verilerek mutlu edilmektedir (Zerbib-Kazes, 2007). İbrani takviminin Roş Aşana'nın bazı günlere rastlaması ertelemeyi (dehiyyot) gerektirir. Örneğin Rosh Aşana'nın Pazar gününe rastlaması, bu günün haftanın ilk günü olmaması, rosh, baş yani birinciyi (birinci gün/aleph) simgelemesi nedeniyle, tüm yılın seyrini değiştirecek takvimsel düzenlemeler yapılır (Vidro, 2021, s.33). İsraililer için yeni bir yılın ilan edilmesi tanrısal mahkemenin kurulmasından önceki yılın başlaması anlamına geldiği için çok önemlidir (Topakkaya, 2012, s.167). Yahudi inancına göre bu bayram, kâinat ve insanın kaderinin yeniden yaratılışını sembolize eder. Bu günlerde insanlar yıl boyunca işledikleri amellerinin muhasebesini yapar, bu günde girilmiş olan yeni yıl boyunca insanlar başlarına gelecekler karara bağlanır. Roş Aşana'da Tevrat pasajlarının seçimi arasındaki uyum, yargı gününde muhtemelen yaşam ve ölüm arasında yatan alttaki korkuyla da ilişkilidir (Stein, 2009, s.47). Cemaat mensubu bir üye Roş Aşana'da içinde bulunduğu durumu ve dileklerini şu şekilde ifade eder:

“Bugün Allah'tan merhamet istiyoruz. Herkes ve her şey için iyi şeyler sağlık ve barış istiyoruz. Çünkü bugün dünyada neler olacağını belirlediği gündür. Önümüzdeki bir yılın nasıl geçeceği burada belirlenir. Bundan dolayı dua ederek güzel şeyler istiyoruz” (Şahin, 2010, s.190).

Bayramın *seder* kısmına geçilmeden önce sinagogda namaz, Tora'nın çıkarılması ve bayramla ilgili duaların okunması aşamalarına geçilir. Bu aşamalar özellikle erkekler tarafından icra edilen aşamalardır ve kadınlar sinagogun hemen içinde kendileri için ayrılan bölümde beklerler (Şahin, 2010, s.187).

Şofar

Roş Aşana'nın en önemli simgelerinden birisi şofardır. Şofar ile ilgili bilgi Eski Ahit'in Çıkış Bölümünde yer almaktadır.¹⁵ Keçinin boynuzundan yapılan şofarı çalmak önemli bir gelenektir. Sinagog ta yapılan ayinde haham tarafından çalınan şofarın sesinin yüksek çıkması cemaat üyeleri tarafından heyecanla karşılanır. Haham tarafından yedi kez şofara üflenir. Ve “Toranın indirilmesi anısına” çalınır (Şahin, 2010, s.189). Ancak Şofarın simgesel anlamı sadece bununla sınırlı değildir. Şofarın gizli bir dili vardır ve bunu yalnızca Tanrı bilir (Zerbib-Kazes 2007). Hatırlanma, bağışlanma,

¹⁵ Üçüncü günün sabahı gök gürledi, şimşekler çaktı. Dağın üzerinde koyu bir bulut vardı. Derken, çok güçlü bir boru sesi duyuldu. Ordugahta herkes titremeye başladı. Musa halkın Tanrı'yla görüşmek üzere ordugahtan çıkmasına öncülük etti. Dağın eteğinde durdular. Sina Dağı'nın her yanından duman tütüyordu. Çünkü RAB dağın üstüne ateş içinde inmişti. Dağdan ocak dumanı gibi duman çıkıyor, bütün dağ şiddetle sarsılıyordu. Boru sesi gitgide yükselince, Musa konuştu ve Tanrı gök gürlemeleriyle ona yanıt verdi (Çıkış, 19:16-19).

affedilme veya yeni bir yıla hazırlık gibi durumların tamamı Şofarın cemaate çağrıştırdıklarıdır. Sinagog’da şofar çalınması sırasında cemaat “Allah’ım bizi affet” dileyerek duasını eder (Şahin, 2010, s.189). Şofar’da üç ses duyulur, düz ve uzun olan “tekia”, orta uzunlukta üç ses olan “şevarim” ve birbirini izleyen kısa ve on ses ise “terua” sesidir (Zerbib-Kazes 2007). Roş Aşana’da farklı ritimler ile çalınan Şofar ile özellikle geleneği unutanların vicdanına seslenmek ve Yaratan’ı hatırlamaları amacı taşır (Besalel, 2001, s. 528).

Seder

Yılın ilk günü anısına kutlanan bu bayramda, İstanbul’daki geleneğe göre “seder” düzenlenir, ve sederde temel olan tüm ritüeller erkekler tarafından yönetilir (Şahin, 2010, s.187). Seder bir anlamda düzen demektir, bayram ile bağlantılı olarak bir düzen içerisinde yiyecek ve içeceklerin masa da yer alması ve tüketişme şekli ve sırasının bu düzene uygun yapılması gerekmektedir. Seder ritüeli bayramın iki gününde de gerçekleştirilir. Masada beyaz bir örtü altında kızarmış balık, pişirilmiş dil, nar taneleri, ayva reçeli, kabak yemeği, börülce, şeker, ekme ve şarap bulunmaktadır (Şahin, 2010, s.187). Bayrama katıldı ise haham eğer haham yok ise evin erkekleri tarafından yürütülen ritüelin bu aşaması örtü altındaki yiyeceklerin üzerine dua okunduktan sonra örtünün kaldırılması ile başlar. Sederde yer alan simgesel yiyecek ile ilgili “Yei Ratson” duası söylendikten sonra yenir. Yei Ratson “senin istediğin olsun” manasına gelir (Şahin, 2010, s.187).

Kiduş

Kiduş bayramın iki gününde de yapılır. Koşher/kaşer olan şarap evlerde cemaat üyeri tarafından kendi kuralarına uygun olarak yapılır. Dua okunarak kutsal zamana dahil edilen şaraptan öncelikle duayı yapan erkek bir yudum alır. Sonra sırası ile herkes aynı bardaktan bier yudum alarak ritüel tamamlanır (Şahin, 2010, s. 187).

Amotsi Duası

Kiduştan sonra Amotsi duası aşamasına geçilir. Amotsi “çıkarar” anlamına gelir ve ellerin yıkanmasından sonra ekmeğin üzerine bu dua yapılır ve ekme en yaşlı kişi tarafından bölünerek diğerlerine paylaşılır (Besalel, 2001, s.63). Bu aşamada kiduşta olduğu gibi ayini yöneten erkek o an masada bulunan kişi sayısına göre ekme küçük bir parça koparıp şeker bandırır ve herkesle paylaşır. Şabbat günlerinde yapılan aynı ritüelde ekme tuza bandırılırken, yalnızca Roş Aşana sırasında sevincin, dostluğun ve birlikteliğin simgesi olarak şeker kullanılır. Bu aşamdan sonra masada yer alan herkes birbiri ile bayramlaşır (Şahin, 2010, s.187).

Elma ya da Ayva Reçeli

Ortadoğulu Yahudi kadınlar Roş Aşana için birçok sembolik gıdalar hazırlar, örneğin tatlı yiyeceklerin yapılmasının nedeni "tatlı bir yıl geçirmek" içindir. (Sered, 1988, s. 134). Daha öncede vurgulandığı üzere Roş Aşana yeni bir yıl olduğu için tatlı olan şeylerle bu yıla başlamak cemaatin istediği şeydir. Dahası tatlı bir şey yemek bu Roş Aşananın bir geleneğidir (Stein ve Isaacs, 2017, s. 57). Tatlı şeylerin yenmesi bir gelenektir ancak herhangi bir tatlı değil elma veya ayva reçeli olması gerekir,

(Şahin, 2010, s.187). Okunan duada, “senenin başından sonuna kadar yeni ve tatlı olacak bir seneye başlamamız Sen’in isteğın olsun” denir ve ardından tatlı yenir (Şahin, 2010, s.188).

Nar

Çok taneli olan narın bolluğu, bereketi ve kalabalığı simgelediği söylenir. , “senenin başından sonuna kadar yeni ve tatlı olacak bir seneye başlamamız Sen’in isteğın olsun” diye dua edilerek nardan yenilir (Şahin, 2010, s.188).

Pırasa

Bayramda pırasa yemeği pişirilir. “Düşmanların ve Sen’den nefret edenlerin ve kötülüğümüzü isteyen herkesin yok olması Sen’in isteğın olsun” diye dua edilerek, pırasadan yenilir. İbranice’de, pırasaya “karti” denir, bu sözcük düşman olarak gördükleri kişiler için söyledikleri “şeyikaretu” yani “yok olsunlar” ile benzeştiği için pırasa yenir (Şahin, 2010, s.188).

Hurma

Ritüelde yer alan herkes birer tane hurma yer. Hurma yemeden önce “düşmanlarının, Sen’den nefret edenlerin ve kötülüğümüzü isteyen herkesin sona ermesi Sen’in isteğın olsun” diye dua edilir. İbranice de hurmaya, “tamar” denilmektedir. Bu kelime düşmanları için söyledikleri, “şeyitamı” yani “sona ersinler” ile benzer olduğu için hurma yenir (Şahin, 2010, s.188).

Kabak

Kabaktan yapılan yemek mutlaka masa da yer alır. Masadakiler “hakkımızda verilen olumsuz kararların yırtılmaları ve senin önünde sadece sevabımızın okunması Sen’in isteğın olsun.” diye dua eder ve yemekten bir lokma yer. İbranice’de kabağa “kara” denilmektedir. Cemaate mensupları kelimenin haklarında verilen olumsuz kararların yok olması için söyledikleri “şetikra yani “yırtılsın” sözcüğünü çağrıştırdığını hem de hak ettikleri iyilikler için söyledikleri “veyikareu” yani “okusunlar” ile aynı kökten geldiği için bu bayramda kabak yenildiğini belirtir (Şahin, 2010, s.188).

Balık, Börölce

Balık başı ile birlikte yağda kızartılır. Bazı ailelerde börölce de birlikte tüketilir. Ritüeldeki, “sevaplarımızın balık gibi/börölcenin isminin çağrıştırdığı gibi artması Sen’in isteğın olsun.” Denilir ve balık ve yemeği yapılan börölceden birer lokma alınır. Balık, bolluki bereket ve çoğlamayı simgeler. Börölce ise İbranicede “rupya” denilir ve “rav” yani “çok” kelimesini çağrıştırdığı için börölce tüketilir (Şahin, 2010, s.188).

Baş, Dil ve İşkembe

İbranice’de başa “roş” denilmektedir. “daima baş olmamız ve kuyruk olmamız Sen’in isteğın olsun” denilerek dua edilir ve özellikle kızartılmış balığın başından bir lokma yenir. Burada yenilen balık başı, roş/kafa kelimesini tam anlamıyla karşılar ve toplumda lider olmaları için, zirvede olmak için kuyruk yerine balığın başını tüketmeye yöneltilir (Stein ve Isaacs, 2017, s.58). Haşlanmış dilden

(büyükbaş, erkek hayvan dili) bir parça yenir. Baş yenmesinin nedeni her zaman lider olmak ve ön de gitmek için, dil ise güzel konuşmak içindir (Şahin, 2010, s. 188).

Bayramın ikinci gününde seder ritüeli yerine getirildikten sonra yemeğe nohutla pişirilen işkembe dolması ile kesilen kurbanın baş kısmından bölüm eklenir. Ayrıca hayvanın ön ayakları da pişirilerek yenmektedir. Roş Aşana'da hem çok taneli yiyecekler hem de hayvanın başının yenmesi çoğalmak ve lider olmakla ilişkilendirilmektedir (Şahin, 2010, s.189).

Sonuç

Antakya Musevi Cemaatinin bölgedeki varlığı tarihi kaynaklara göre Helenistik Dönem öncesine kadar uzanmaktadır. Cemaate mensup olanların sayısı yıllar geçtikçe azalmış olmakla birlikte, Eski Ahit doğrultusunda ibadetlerini yaparak, ritüellerini yerine getirmektedir. Çoğu toplumda olduğu gibi mutfak gelenekleri, Yahudi kimliğini korumak için bir araçtır (Feinberg & Crosetto, 2011, s. 149). Musevi kimliği Tevrat'ta geçen tarihsel olaylar üzerine kurulmuştur. Yazılı metinler aracılığıyla, kültürel belleklerini sürekli taze tutarlar. Anımsama ve şükretme ikilemi üzerine kurulu bu kimlik Yahudiler 'in Mısır'dan çıkışları ve vaat edilmiş topraklara girişleri sürecinde olaylara bağlı ritüeller aracılığıyla yapılır. Museviler 'de anımsama ve geçmişe bağlılık aynı zamanda Allah'a sürekli bir şükürü de gerektirir. Bu şükür ve anımsama dinsel ritüeller aracılığıyla yeniden inşa edilerek Musevi kimliği korunur. Bu kült törenlerinden en önemlisi belki de her hafta düzenlenen şabbat ayinleridir. Dünyayı yaratana her altı günde bir kez hatırlamak ve yedinci gün dinlenerek ona dua etmek Musevi kimliğinin en temel ve yinelenen ritüelidir. Bu ritüelin merkezinde ise şarabın kutsallığı ekmeğin paylaşımı ve birliktelik vardır. Ritüeller tekrara bağlı olarak her defasında cemaatlerin aynı eşikten geçmelerini sağlar. Kişiler hem bedensel hem de duygusal olarak bir arada yaşadıkları bu duygu yoğun atmosferi cemaat olma bilincine çevirirler. Örneğin Musevilerin Mısır'dan çıkışları anısına Pesah Bayramı, yılın ilk günü anısına Roş Aşana, mabedin yıkılması nedeniyle tutulan oruç, Cemaatlerin kendi dinsel karakterleriyle ilişkili yasak ve kutsal (kabul gören) gıdalarla ilgili düzenlemelere bağlılığı halen devam etme ve bunları dini kimliklerini korumada ve ifade etmede birer aracı simgeler olarak kullanmaktadırlar. Cemaatlerin yaşadıkları yerin coğrafı, kültürel ve toplumsal geleneklerinden etkilendikleri ve bunun sonucu kendilerine özgü bir takım yemek kuralları inşa ettiklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Antakya Musevi Cemaatinde diğer cemaatlerde yapılan yemeklerin yanı sıra örneğin işkembe dolması yapılması örneklerden birisidir. Kadınların görevi sembolik olan bu yiyecekleri ve yemekleri hazırlamak iken, ataerkil yapıda bayramının temel ritüel aşamaları erkekler tarafından icra edilir. Kadın aslında gerçekten bayramın mutfağında sınırlı bir role sahiptir. Poole (2003, s. 12) yemeğin ritüeldeki veya kutlamalarda, duygusal ve hatırlamaya yönelik işlevselliğine değinir. Buradaki duygusal bağ yenilen yiyecekler ile cemaatin çoğalması, güçlenmesi ve kutlama duygu ve isteklerinin canlandırılmasıdır. Roş Aşana'da hem çok taneli yiyecekler hem de hayvanın başının yenmesi çoğalmak ve lider olmakla ilişkilendirilmektedir. Son olarak Cohen (2021, s.1) göre dini yemek uygulamaları daha geniş dini ideallerin sembolik birer yansımasıdır. Dahası Musevilerin yiyecek ve içeceklerle yükledikleri anlam sürgün hayatını unutturmayan ancak geleceğe dönük olanakta çoğalma ve kendilerinin seçilmiş halk oldukları inançları temelinde baş yani önder olma ile eşikselliği arasındaki durumlarını ifade eder.

Kaynakça

- Alalu, S. vd. (2001). *Yahudilikte kavram ve değerler*. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş.
- Anar, T. (2013). *Türk edebiyatında edebiyat kanonu: Kanon, kanona girmek ve kanona müdahale*. FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, (1), 40-78.
- Anderson, E. N. (2005). *Everyone eats: Understanding food and culture*. New York and London: New York University Press.
- Assmann, J. (2001). *Kültürel bellek: Eski yüksek kültürlerde yazı, hatırlama ve politik kimlik*. (Ayşe Tekin, Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Atay, T. (2004). *Din bayattan çıkar antropolojik denemeler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ay, Ş. (2011). *İsrail ve Yahuda krallıkları üzerine düzenlenen Asur seferleri*. *History Studies*, 3(1), 1-14. doi: http://dx.doi.org/10.9737/hist_269
- Aydın, F. (2004). *Yahudilik*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Benjamin, T. ve Petachia, R. (2013). *Ortaçağda iki Yahudi seyyahın İslam dünyası gözlemleri*. (N. Aslantaş, Çev.). İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Besalel, Y. (2001). *Yahudilik ansiklopedisi (I-III. Cilt)*. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş.
- Çetin, B. (2010). Antakya (Hatay) nüfusunun 1940-2008 yılları arasındaki gelişimi ve temel özellikleri. *Hatay Araştırmaları-1*, Antakya: Antakya Belediyesi Yayınları, 179-226.
- Chesneau, J. (2012). *D'Aramon seyahatnamesi*. (I. Erverdi, Çev.) İstanbul: Dergah Yayınları.
- Çiftçi, H. (2019). *Yahudilik'te zaman ve takvim* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Cohen, A. B. (2021). You can learn a lot about religion from food. *Current Opinion in Psychology*, 40, 1-5. doi: 10.1016/j.copsyc.2020.07.032
- Della Corte, V., Del Gaudio, G., and Sepe, F. (2018). Ethical food and the kosher certification: A literature review. *British Food Journal*, 2270-2288.
- Downey, G. (1961). *History of Antioch in Syria from Seleucus to the Arab conquest*. New Jersey: Princeton University Press.
- Durkheim, E. (2005). *Dini bayatın ilkel biçimleri*. (F. Aydın, Çev.), İstanbul: Ataç Yayınları.
- Edwell, P. (2007). *Between Rome and Persia*. London: Routledge.
- Eliade, M. (2003). *Dinsel İnançlar ve düşünceler tarihi: Taş devrinden Eleusis Mysteria'larına* (1. cilt). (Ali Berktaş, Çev.), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

- Eng, D. E. (2018). The Antioch assumption: Did Jews and gentiles actually worship together in Antioch? *Evangelical Review of Theology*, 42(3), 268-279.
- Eskiocak, Z. (2013). *XIX. yüzyılda Hatayın idari, sosyal, kültürel ve ekonomik yapısı* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Feinberg, D. and Crosetto, A. (2011). Cookbooks: preserving Jewish tradition. *Judaica Librarianship*, 16(1), 149-172. doi: <https://doi.org/10.14263/2330-2976.1010>.
- Filiz, A. (2019). *Eski Abit Torada Yer Alan İbrahim Anlaşmasına Göre Vaat Edilmiş Topraklar ve İsrail Devlet İnşası* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Geertz, C. (1975). *The Interpretation of Cultures*, Londra:Hutchinson.
- Gell, A. (2000). Time and social anthropology. In AZimuth (Vol. 2, pp. 251-268). North-Holland.
- Genep, A. V.(1939), *Folklor*, Çev. Pertev Nailli Boratav, Ankara: Ulus Basımevi.
- Gerlach, S. (2007). *Türkiye günlüğü 1573-1576*. (T. Noyan, Çev.) İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Graetz, H. (2009). *History of the Jews: From the earliest period to the death of Simon the Maccabee (135 BC E)*. (Bella LoI`wy, Editor). Cosimo, Inc.
- Jacoby, D. (2009). The Jewish communities of the Byzantine world from the tenth to the mid-fifteenth century: Some aspects of their evolution. *Jewish Reception of Greek Bible Versions. Studies in Their Use in Late Antiquity and the Middle Ages*, 157-181.
- Kahraman, Ö. F. ve Duzcu, M. (2021). Seçici göç politikaları üzerine ait analiz: İsrail. İçinde G. Kalmış ve İ. Kalaycı (Edl.), *Kökenler ve göçler* , Kutlu Yayınevi. ss.229-255.
- Kasap, Ö. (2021). Ritüel/Ritüellik Kavramları Ve Ritüelliğin Anlamsal Değişimi Üzerine. *Milli Folklor*, 17(131), 123-130.
- Kara, A. (2004). XIX. yüzyılın ilk yarısında Antakya'da gayrimüslimlerin sosyo-ekonomik durumları. *Journal of Academic Studies*, 6(22), 35-50.
- Kitab-ı Mukaddes. (1995). *Kitab-ı Mukaddes Şirketi. İstanbul*.
- Kolutek, M. ve Kalaycı, İ. (2019). Salnamelere göre Antakya kazası'nda eğitim (h. 1316-1326/ m. 1898-1908). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 12(66), 357-368. doi: <https://doi.org/10.17719/jisr>
- Kraeling, C. H. (1932). The Jewish Community at Antioch. *Journal of Biblical Literature*, 51(2), 130-160. doi: <https://doi.org/10.2307/3259099>
- Kurt, A. O. (2007). *Erken dönem Yahudi tarihi: Yahudiliğin mimarı Ezra*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

- Magemizoğlu, G. (2021). The Jews of Antioch in modern times. *Australian Journal of Jewish Studies*, (XXXIV), 24-43.
- Mathews, S. (1899). Antiochus Epiphanes and the Jewish State. *The Biblical World*, 14(1), 13-26.
- Meijers, D. (1987) The Structural Analysis of the Jewish calendar and its political Implications. *Anthropos* 82(4/6), 603-10.
- Mennel, S., Murcott, A. and Otterloo, A. H. Van (1992). *The Sociology of Food Eating, Diet and Culture*. London: Sage Publications.
- Merdol, T. K. (2012). *Beslenme antropolojisi I*. Ankara: Hatiboğlu Yayınları.
- Oflazoğlu, S. (2017). Antakya Arap Yahudileri ve göç süreçleri: Leh leha. *Asi güllüslüm: Ab güzel Antakya*. (H. Mertcan, Derleyen), İstanbul: İletişim Yayınları, ss.179-195.
- O'neil, W.M. (2001) Zaman ve Takvimler, Çev. Çiğdem Öndem, İzdüşüm yayınları, İstanbul.
- Özen, A. (2001). *Yahudilikte ibadet*. İstanbul: Aynışığıkitapları.
- Pamir, H. (2009). Alalakh'dan Antiokheia'ya Hatay'da Kentleşme Süreci/Urbanization Process in Hatay from Alalakh to Antioch. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(12), 258-288.
- Poole, G. (2003). "Reel Meals: Food and Public Dining, Food and Sex, Food and Revenge", Ed. W. Kalaga ve T. Rachwal. *Viands, Wines And Spirits: Nourishment and (in) Digestion In The Culture of Literacy: Essays In Cultural Practice*. Uniwersytetu Slaskiego içinde. Katowice: Wydawn, 9-30.
- Regenstein J.M. (2020) Kosher and Halal: How They Affect Muslim and Jewish Dietary Practices. In: Meiselman H. (eds) *Handbook of Eating and Drinking*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-14504-0_158
- Şahin, K. (2003). *Antakya geleneksel yemek kültürünün beslenme antropolojisi açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Şahin, K. (2010). *Dini kimliğin inşasında kutsal ve tabu olan yiyecek ve içeceklerin işlevleri: Antakya örneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sered, S. S. (1988). Food and holiness: Cooking as a sacred act among Middle-Eastern Jewish women. *Anthropological Quarterly*, 129-139. doi: 10.2307/3317789
- Shaw, S. J. (2008). *Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler*. (M. Sobutay, Çev.), İstanbul: Kapı Yayınları.
- Stein, H. F. (2009). The fear of infanticide and filicide in the emotional journey from Rosh Hashanah through Yom Kippur. *Journal of psychohistory*, 37(1), 45-58.

- Stein, L., and Isaacs, R. H. (2017). *Let's Eat: Jewish food and faith*. Washington: Rowman & Littlefield.
- Suano, M. (2005). İlk ticari imparatorluklar: Tarih öncesinden İÖ yak. 1000'lere. *Tarih Boyunca Akdeniz Uygarlıkları*, (Abulafai David, Edt. - Nurettin Elhüseyni, Çev.) İstanbul: Oğlak yayıncılık, 67-98.
- Tambiah, S. J. (2002). *Büyü, bilim, din ve akılcılığın kapsamı*. (U. C. Akin, Çev.), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Tekin, M. (1993). *Hatay tarihi*. Antakya: Hatay Kültür, Turizm ve Sanat Vakfı Yayını.
- Tekin, O. (1995). *Eski Yunan tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Topakkaya, A. (2012). Eski Ahit'te zaman. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), 165-178.
- Turner, V. (1974). Liminal to liminoid, in play, flow, and ritual: An essay in comparative symbology. *Rice Institute Pamphlet-Rice University Studies*, 60(3).
- Tutar, A. (2000). Osmanlı döneminde Antakya'nın nüfusu ve dini yapısı (1860-1921). *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, 71-79.
- Türk, H. ve Şahin, K. (2004). Antakya geleneksel yemek kültürü. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 1-17.
- Üçeçam Karagel, D. (2018a). *Hatay ili yerleşme coğrafyası-I yerleşmelerin kuruluşu, gelişmesi ve idari coğrafya özellikleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Üçeçam Karagel, D. (2018b). *Hatay ili yerleşme coğrafyası-II yerleşme tipleri, dağılışı ve meskenler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Vidro, N. (2021). Al-Qirqisānī's account of historical Jewish calendars and its dependence on the commentary on Genesis by Sa'adya gaon: a study of Kitāb al-Anwār VII.1. *Ginzei Qedem*, 17, 11-49.
- Wiesenberg, E. (1962). Elements of a lunar theory in the mishnah, Rosh Hashanah 2: 6, and the Talmudic complements thereto. *Hebrew Union College Annual*, 33, 153-196.
- Whitrow, G.J. (1998). *Time in History: Views of Time From Prehistory to the Present Day*, Oxford University Press, Oxford. s. 23-24
- Yıldırım, N. (2017). "Asi Nehrinin Adı Üzerine Bir Değerlendirme" *Arc. Ant.* 11/2, ss.77-88.
- Yıldırım, N. (2018). Antiocheia'dan Antakya'ya bir kent adinin serüveni üzerine analizler. *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*. 10, 150-162). doi: 10.18299/cahij.189
- Yıldırım, N. ve Temizkan, M. (2017). Seleukoslar döneminde yaşanan Suriye savaşları üzerine bir inceleme. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 14(39), 117-131.

Yılmaz, M. F. (2020). *Salnâmelere göre XIX. asrın II. yarısında Antakya'da idârî ve sosyo-ekonomik durum* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Zeitlin, S. (1943). Saadia Gaon: Champion for Jewish unity under religious leadership. *The Jewish Quarterly Review New Series*. 33(3), 365-401. doi: <https://doi.org/10.2307/1451988>

Zenner, W. P. (2000). *A global community: the Jews from Aleppo, Syria*. Detroit: Wayne State University Press.

Zerbib (Kazes), L.(Çev.) (2007). *Roş Aşana*. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş.